

Список використаної літератури

1. Бебришвили Ц. Г. Формирование контроля и самоконтроля в учебной деятельности младших школьников: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Ц. Г. Бебришвили. – Тбилиси, 1982. – 27 с.

2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.

3. Вергелес Г. И. Дидактические основы формирования учебной деятельности младших школьников: [учебное пособие к спецкурсу] / Г. И. Вергелес – Ленинград : Ленингр. гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена, 1989. – 74 с.

Виктория Легин. Этапы формирования рефлексивных умений учебной деятельности в учащихся школы первой ступени.

В статье обоснована поэтапность формирования рефлексивных умений учебной деятельности младших школьников.

Ключевые слова: рефлексия, рефлексивные умения, учебная деятельность, младший школьник, школа первой степени.

Victoria Legin. Stages of formation of reflexive skills training activities in the first stage of pupils.

In the article the phased formation of reflective learning skills of primary school children.

Key words: reflection, reflective skills, educational activities, a junior high school student, the school first grade.

УДК 372.461

О. М. Марущак

МАТЕРІАЛИ ДИТЯЧИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто визначення поняття «культура мовлення» в сучасній лінгводидактиці. Автор зосереджується на вдосконаленні мовленнєвої культури дітей молодшого шкільного віку засобами дитячої періодики. Особливу увагу приділено матеріалам видань, спрямованим на покращення правильності, точності і багатства мовлення школярів.

Ключові слова: культура мовлення, ознаки мовленнєвої культури, дитячі періодичні видання, завдання на удосконалення мовлення школярів.

Постановка проблеми. Сучасний інформаційно насичений світ однією з найважливіших вимог щодо сприятливого зростання особистості в оточуючому середовищі визначає високий рівень мовленнєвої культури. Базові елементи мовно-комунікативної майстерності закладаються в дошкільному віці, проте особливо активно культура мовлення формується в процесі навчально-дослідницької діяльності дітей молодшого шкільного віку.

Основними засобами розвитку являються зразки мовлення вчителя, змістове наповнення підручників та посібників, різноманітні дидактичні матеріали. Разом з тим не слід оминати увагою і дитячі періодичні видання, доречне використання яких сприятиме поступовому вдосконаленню культури мовлення школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми становлення і розвитку культури мовлення розглядали у своїх дослідженнях такі науковці, як: Н. Бабич, Л. Головата, В. Жовтобрюх, А. Капська, К. Климова, І. Кочан, О. Кретьова, О. Муромцева, А. Токарська та ін. Науково-методичною базою для їх досліджень стали праці Я. Коменського, К. Ушинського, В. Сухомлинського, В. Виноградова, О. Потебні, Л. Айдарова, Л. Варзацької, М. Вашуленка, Н. Грипас, І. Гудзик, В. Мельничайка, Г. Сагач, Н. Скрипченко, О. Хорошковської та ін. Незважаючи на значну увагу науковців до цього явища, існують суттєві розбіжності щодо визначення поняття «культура мовлення» та виокремлення його характерних ознак.

Мета статті. Метою нашої розвідки є дослідження актуального поняття «культура мовлення» з опорою на різноманітні його визначення в сучасній філології та лінгводидактиці та на виділені дослідниками провідні його ознаки. Окремо зосередимо увагу на зразках матеріалів дитячих періодичних видань, що сприяють удосконаленню провідних ознак мовленнєвої культури дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Аналіз праць провідних лінгвістів засвідчив, що формулювання поняття «культура мовлення» є досить розрізненим. Так, культуру мовлення з практичної точки зору Б. Головін розглядав як «сукупність і систему комунікативних якостей мовлення» [3, с. 7]. Дещо інше визначення запропонував М. Ілляш: «Культура мовлення – це володіння літературними нормами на всіх мовних рівнях, в усній і писемній формі мовлення, уміння користуватися мовностилістичними засобами і прийомами з урахуванням умов і цілей комунікації» [4, с. 5]. Схожої думки дотримуються і Н. Черненко та М. Торган [8].

Порівнюючи поняття «культура мовлення» та «культура мови», А. Коваль зазначила, що остання полягає «насамперед у бездоганно правильному користуванні лексичними, граматичними нормами літературної мови, а також у правильній вимові слів і вживанні нормативних наголосів у словах» [5, с. 11].

Найбільш уживане поняття «культура мовлення» запропоноване М. Пентилюк. На думку вченої, під культурою мовлення слід розуміти «дотримання літературних норм вимови, наголошення, слововживання, побудови словосполучень, речень, текстів; нормативність усної й писемної мови, що виражається в її правильності, точності, ясності, чистоті, логічності, доречності, виразності, а також у різноманітності граматичних конструкцій, багатстві словника, дотриманні в писемному мовленні орфографічних і

пунктуаційних норм» [6, с. 18]. У своєму подальшому викладі ми будемо керуватися саме вищезазначеним формулюванням.

Незважаючи на таку різноманітність визначень попереднього поняття, переважна більшість науковців майже одноставні у вирішенні ознак культури мовлення. Так, Н. Бабич виділяє такі якості: правильність, точність, чистота, багатство (різноманітність), виразність та доречність [1, с. 9]. Дещо розширює цей перелік Г. Волкотруб, додаючи до вищеперелічених ознак логічність [2, с. 8]. А найбільш повний список ознак культури мовлення пропонує М. Пентилюк. Зокрема, це: змістовність, правильність і чистота, точність, логічність і послідовність, багатство (різноманітність), доречність (доцільність), виразність і образність [6, с. 22].

Формування мовленнєвої культури розпочинається ще в дошкільному та молодшому шкільному віці, удосконалюючись протягом усього життя в процесі спілкування. Як зазначає Н. Бабич, для підвищення рівня мовленнєвої культури необхідно:

- 1) шанувати мову, якою спілкуєшся, і людей, з якими спілкуєшся;
- 2) багато читати – творів різних стилів, майстрів індивідуального художнього стилю, читати вдумливо, прагнучи до системності в підборі літератури;
- 3) намагатися, користуючись практично кількома мовами, добре оволодіти нормами кожної з них, осмислити їх специфіку, не допускати змішування мовних явищ, виправляти прояви інтерференції;
- 4) незалежно від сфери своєї діяльності стежити за змінами норм, які фіксуються у нових виданнях словників, правописних збірниках та ін.;
- 5) критично (і творчо) ставитися до написаного і промовленого слова, звіряючи його як з кодексами норм, так і з практикою визнаного (і визначного) зразка (письменника, учителя, лектора і т. д.);
- 6) не йти за «модними» тенденціями, які виявляють себе в окремих виданнях, в окремих авторів або соціальних чи професійних груп людей [1, с. 10].

Оскільки не всі названі шляхи є доступними для дітей молодшого шкільного віку, головним орієнтиром і керівником у процесі формування і розвитку їх мовленнєвої культури є вчитель, значну роль відіграють також ті засоби, які він залучає до навчальної діяльності учнів. *Дитячі періодичні видання*, будучи одним із таких засобів, пропонують значну кількість завдань, спрямованих на формування та розвиток у молодших школярів мовленнєвої вправності. Зосередимось на деяких завданнях детальніше.

Візьмемо за основу такі ознаки культури мовлення, як: правильність, точність і багатство.

За визначенням М. Пентилюк, правильність і чистота мовлення полягає в дотриманні норм літературної мови: в усному висловлюванні – орфоепічних, лексичних, фразеологічних, словотворчих, граматичних, стилістичних, у писемному – лексичних, фразеологічних, словотворчих, граматичних, стилістичних, орфографічних і пунктуаційних [7, с. 29-31].

Мовлення школярів щодо дотримання *орфоепічних норм* автори дитячих періодичних видань пропонують удосконалювати за допомогою використання чистомовок та скоромовок (пропоновані завдання дібрані із журналів «Зростаємо разом» та «Малятко»):

ХАТ-ХАТ-ХАТ – махровий халат.	Кожного дня новину
ХІТ-ХІТ-ХІТ – кріт вирив хід.	Каже кажан кажану.
КАН-КАН-КАН – дикий кабан.	Скажемо ми кажанам,
КОК-КОК-КОК – голубий клубок.	Хай всі новини
УСЬ-УСЬ-УСЬ – білий гусь.	Кажуть і нам.
АСЬ-АСЬ-АСЬ – маленький карась.	

Ніс Гриць пиріг через поріг,
Став на горіх – упав через поріг.

Використання *лексичних норм* доречно буде удосконалювати на основі таких завдань:

1. Знайди помилки й виправ їх.

*Ось у чашиці стигне ГАВА, На каштані зламалася БІЛКА,
А в садку літає КАВА. У дупло заховалася ГІЛКА* («Зростаємо разом»).

2. Прочитай веселі віршовані рядочки і добери слова, які мають протилежне до виділених слів значення:

*Поки я **знайшов** гриби, Довго **вгору** Петрик ліз,
То корзину .....* *Та за мить скотився .....* («Малятко»)

3. Ви вже чули про слова, які звучать однаково, а означають різне? Так, це омоніми. Знайдіть їх у віршиках (завдання із журналу «Джміль»).

Додому я прийшов, А мама в полі. Ключа знайшов — Дверей не відімкну: Маленька бджілка В золотистій льолі Сидить собі — Прийшла на замку. (М. Луговик) На <i>косі</i> трава росте, Пляж найкращий на <i>косі</i> . Поки ще трава в росі, Із <i>косою</i> йде на <i>косу</i> Хлопець той, Що трави косить. (А. Свашенко)	Джерельце під вербою Виблискує водою. Ключем студеним б'є — Хай кожен воду п'є! (Я. Щоголів) Здалека під небом, У вирій летючи, Голосно курличуть Журавлів <i>ключі</i> . (Я. Щоголів) Зайчик <i>косий</i> дивиться <i>скоса</i> , Як дівчинка з <i>косою</i> За <i>піщаною косою</i> <i>Косить</i> сіно <i>косою</i> . (Я. Щоголів)
---	--

На думку авторів часописів для дітей, формування і розвиток *фразеологічних норм* відбуватиметься за рахунок уведення в навчально-виховний процес таких завдань:

1. Вибери потрібний варіант. Це перифрази – слова, словосполучення або речення, що описово називають предмети (завдання з журналу «Барвінок»).

Гнат безп'ятий – жертва пластичної хірургії, злий мутант, чорт.

*Корабель пустелі – верблюд, човен, джип.
 Столиця гумору – Одеса, Париж, Нью-Йорк.
 Царство Нептуна – пекло, море, ліс.
 Білі мухи – міль, сніг, тополиний пух.
 Сірий гігант – миша, слон, НЛО.
 Другий хліб – сухарі, чіпси, картопля.
 Чотириногий друг – собака, молодший брат, ліжко.*

2. Переставивши в словах склади, прочитай прислів'я (з видання «Барвінок»).

БОЛЮГО ТЯГОС НОЮВЕС ЮТЬТУЧАС КОММЕД, А НИВОСЕ МОКОМЛОЧ («Любого гостя весною частують медком, а восени молоком»).

МИЧ ТАХА ГАТАБА, МИТ І ТЯМГОС ДАРА («Чим хата багата, тим і рада»).

Словотворчі норми є одними із найскладніших для опанування, однак за рахунок цікавого ігрового матеріалу стають доступними навіть наймолодшим:

1. Допиши слова, що починаються на «сніг», користуючись підказками (завдання з часопису «Стежка»).

с	н	і	г				
---	---	---	---	--	--	--	--

Цей сніг може падати день без упику.

с	н	і	г				
---	---	---	---	--	--	--	--

Оцей сніг за ніс собі має морквину.

с	н	і	г				
---	---	---	---	--	--	--	--

На цьому снігу можна взимку кататись.

с	н	і	г				
---	---	---	---	--	--	--	--

2. Допоможи правильно утворити прикметники (з журналу «Барвінок»):

Рахів – рахівський, Мукачеве – ... , Улич – ... , Кіцмань – ... , Белз – ... , Павлиш – ... , Ков'яги – ... , Маріуполь – ... , Темрюк – ... , Ялта – ... , Золотий Потік – ... .

Орфографічні норми:

Які літери хлопчик Дениско написав неправильно?

(завдання з журналу «Малятко») (див. рис. 1).

Точність мовлення розкривається через уміння добирати слова і будувати речення так, щоб найвідповідніше передати зміст висловлювання; прагнути, щоб зміст сказаного або написаного був переданий зрозуміло [7, с. 29-31]. Серед пропонованих дитячими періодичними виданнями завдань варто відзначити, зокрема, такі.

1. Відгадай загадки (з журналу «Пізнайко»)

- Хто без пензлика мені намалює на вікні
 Сніжно-білі загадкові візеруночки казкові? (Л. Вознюк)
- Сіє, віє, посіває снігом звідусіль –
 Землю білим покривалом вкрила... (О. Шнуренко)

2. Віднайди закінчення до кожного вірша (завдання з часопису «Джміль»):

Рис. 1. Завдання із журналу «Малятко»

Має Галя добру звичку –
Класти книжку на ...

Я поклала спати кішку
У м'яке дитяче ...

Я недавно кремом білим
Замастив красивий ...

— Ти, Надієчко, не плач,
Я ввімкну тобі ...

Слова для довідок: люстерко, килим, молоток, приймач, банку, полицку, ліжко, білочка.

— Обережним будь, Іванку,
Не розбий з варенням ...

До землі зігнулась гілочка,
Як по ній пробігла ...

Шафу, двері, чобіток
Ремонтує ...

Усміхнулася Лукерка,
Як поглянула в ...

3. Виправ помилки в реченнях (із видання «Барвінок»).

Задача розв'язана вірно. Я їм виключно овочі й фрукти. Квартира Петренків знаходиться на другому поверсі. Наші думки співпадають. Гов'яжі шніцелі готуються швидко.

Багатство (різноманітність) як одна із ознак культури мовлення передбачає використання різноманітних мовних засобів (слів, словосполучень, речень), уникнення невиправданого повторення слів, однотипних конструкцій речень [7, с. 30].

1. «Побажалки». Яке свято без привітання? А якщо воно буде складене тобою та ще й формі вірша? Спробуймо разом! (завдання з журналу «Пізнайко»).

Для мами

_____ мамусю,
_____ горнуса.
_____ щаслива,
_____ красива.

Для татка

_____ грати,
_____ перемагати.
_____ бажаю,
_____ вітаю!

Для дідуса

Дідусь розумний – голова!
_____
Здоров'я, щастя, довгих літ...
_____.

Однокласнику

На перерві поганяти,
_____
_____
Щоб отримував ти хвацько!

2. Робота із багатозначними словами (див. рис. 2):

Рис. 2. Завдання із журналу «Джміль»

3. Конкурс «Незвичайні історії звичайних літер». Усі слова в тексті мають починатися з однієї літери. Пропонуємо деякі роботи, що були надіслані читачами (з «Великої дитячої газети»).

Петрик приготував Поліні подарунок. Півдня пік пишного пирога. Перемазав персиковим повидлом. Понюхав - пахне приємно!

Поліна прийняла подарунка, подякувала, похвалила пекаря-початківця. Петрика попросили посмакувати першим.

Знову завилла злюча зима. Знищила зелень. Збентежений Зайчисько зовсім зголоднів. Зиркає з-за засохлого зілля. Змерз, зубами застукотів – здається, здоровенного звіра з'їв би. Замріявся, заснув. Завірюха Зайчиська замела, заховала, зігріла заметом, заспівала Зубастуку, заспокоїла. Завтра зігрітий, збадьорений Зайчик знайде здобич!

Висновки. Таким чином, формування культури мовлення особистості слід починати в молодшому шкільному віці. Адже саме цей час є найбільш сприятливим для засвоєння дітьми пропедевтичних знань норм української мови. Практика свідчить, що дитяча періодична преса є потужним джерелом відповідного дидактичного матеріалу. Тож не варто нехтувати ним, адже від того, наскільки повно та усвідомлено дитина опанує мовленнєві норми, залежить рівень культури мовлення не лише окремої особистості, а й країни загалом.

Список використаної літератури

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення : [навч. посібн. для студ. унів.] / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
2. Волкотруб Г. Й. Практична стилістика української мови: [навчальний посібник] / Г. Й. Волкотруб. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. – 256 с.
3. Головин Б. Н. Основы культуры речи / Б. Н. Головин. – М. : Высшая школа, 1980. – 335 с.
4. Ильяш М. И. Основы культуры речи : [учебн. пособ. для студ. филол. спец. ун-тов.] / М. И. Ильяш. – Киев – Одесса : Вища школа, 1984. – 188 с.
5. Коваль А. П. Культура української мови / А. П. Коваль. – К. : Наук. думка, 1966. – 192 с.
6. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика / М. І. Пентилюк. – К. : Вежа, 1994. – 230 с.
7. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика: [пробний підруч. для гімназій гуманіст. профілю] / М. І. Пентилюк. – К. : Вежа, 1994. – 240 с.
8. Черненко Н. М., Торган М. М. Культура мовлення школяра як показник елементу виховання [Електронний ресурс] : / матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Простір і час сучасної науки», 25-27 квітня 2007 року. - Режим доступу: <http://intkonf.org/kand-ped-n-chenenko-nm-torgan-mm-kultura-movlennya-shkolyara-yak-pokaznik-elementu-vihovannya/>.

Александра Марущак. Материали детских периодических изданий как средство усовершенствования культуры речи у детей младшего школьного возраста.

В статье речь идет об определении понятия «культура речи» в современной лингводидактике. Автор сосредотачивается на совершенствовании речевой культуры детей младшего школьного возраста средствами детской периодики. Особое внимание уделено материалам изданий, направленным на развитие речи у школьников, а именно на работе над ее правильностью, точностью и богатством.

***Ключевые слова:** культура речи, признаки речевой культуры, детские периодические издания, задания на усовершенствование речи школьников.*

Oleksandra Marushchak. Materials of children's periodicals as a means of improving speech culture primary school children.

The definition «speech culture» in modern linguistics and didactics is analyzed in the article. The author focuses on improving speech culture of children in primary school in operation with children's periodicals. Considerable attention is given to materials publications aimed at improving the accuracy, precision and wealth of children's speech.

***Key words:** speech culture, signs of speech culture, children's periodicals, tasks to improve children's speech.*

УДК 371.686:3724

О. В. Чуприна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкриваються питання доцільності використання мультимедійних технологій навчання у площині розвитку мовлення молодших школярів. Окреслено психолого-педагогічні особливості використання комп'ютера для оптимізації роботи класу та підвищення рівня знань учнів.

***Ключові слова:** мультимедіа, зв'язне мовлення, педагогічні дослідження, методика навчання мови.*

Постановка проблеми. Завдання вчителя-класовода – навчити школярів за короткий проміжок часу освоювати, перетворювати і використовувати в практичній діяльності величезні обсяги інформації. Важливо організувати процес навчання так, щоб дитина активно, з цікавістю і захопленням працювала на уроці, бачила результати своєї праці і могла їх оцінити.

Поєднання традиційних методів навчання та сучасних інформаційних технологій, у тому числі комп'ютерних, сприятиме у вирішенні цього непростого завдання. Адже використання мультимедіа на уроці дозволяє зробити навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним. На наш погляд, особливу увагу варто приділити проблемі впровадження мультимедійних технологій під час розвитку зв'язного мовлення молодших школярів, зокрема її психолого-педагогічному аспекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток зв'язного мовлення – одна з основних проблем сучасної методики навчання мови, оскільки «відсутність належної кореляції між теоретичними знаннями і практичними